

Psaná a mluvená forma jazyka v pojetí autorů filozofických jazyků 17. století

Alena A. Fidlerová
Univerzita Karlova v Praze

Prameny (1. vydání)

- KOMENSKÝ, Jan Amos. *Novissima lingvarum methodus* (1648).
- KOMENSKÝ, Jan Amos. Panglottia. *Novae Harmonicae Lingvae tentamen primum*. In: *De Rerum Humanarum Emendatione Consultatio Catholica* (vydáno až v nové době).
- DALGARNO, George. *Ars signorum* (1661).
- WILKINS, John. *An Essay towards a Real Character and a Philosophical Language* (1668).

Vybraná sekundární literatura

- MAAT, Jaap. *Philosophical Languages in the Seventeenth Century: Dalgarno, Wilkins, Leibniz*. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 2004.
- LEWIS, Rhodri. *Language, Mind and Nature: Artificial Languages in England from Bacon to Locke*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- SLAUGHTER, M. M. *Universal Language Schemes and Scientific Taxonomy in the Seventeenth Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
- KNOWLSON, James. *Universal Language Schemes in England and France 1600–1800*. Toronto, Buffalo: University of Toronto Press, 1975.
- STILLMAN, Robert E. *The New Philosophy and Universal Languages in Seventeenth Century England: Bacon, Hobbes, and Wilkins*. Lewisburg: Bucknell University Press, 1995.

Aristotelés: *De interpretatione*

- Mluvená slova jsou jistě znakovými duševními prožitky a napsaná slova jsou znakovými slov mluvených. A jako všichni nemají totéž písmo, tak ani jejich mluva není táž; avšak to, co slova a písmo v první řadě označují, je již všem společné, totiž duševní prožitky a to, co prožitky zpodobují, totiž věci.

Pojetí jazyka v 17. století

- věci – duševní prožitky, pojmy („zpodobují“: obrazy, podobnost, pro všechny lidi identické)
- myšlení je prejazykové, jazyk je pouze nástrojem komunikace
- ideje – mluvená slova („označují“: primární znaky, konvence, u různých lidí různé)
- mluvená slova – písmo (sekundární znaky, tj. znaky znaků, konvence, u různých lidí různé)

Francis Bacon: *De dignitate et augmentis scientiarum* (1623)

- Číňané neužívají **nominální písmo** (*nominal character*, hláskové), ale **reálné písmo** (*real character*, tj. psané znaky, které nejsou znaky slov nebo liter, ale věcí a pojmů) – umožňují psanou komunikaci mluvčích různých jazyků
- obecně 2 druhy reálného písma:
 - izomorfní s věcmi a pojmy: egyptské hieroglyfy, gesta
 - konvenční, ale odrážející strukturu reality: čínské znaky

(Univerzální) reálné písmo

- lék na různost jazyků – patří mezi desiderata
- může to být cokoli, co lze rozčlenit na takový počet smyslově rozlišitelných jednotek, aby mohly zaznamenat všechny pojmy
- tj. psaný znak může být primárním znakem a mluvený jazyk je pak k němu znakem sekundárním

Baconovi následovníci: univerzální filozofický jazyk

- vytvořen na základě logické nomenklatury všech existujících věcí
- jeho struktura odráží strukturu reality
 - je snadno naučitelný
 - samotná jeho znalost zlepšuje schopnost chápat logické a filozofické vztahy mezi jsoucnými
- v maximální možné míře odstraňuje nejednoznačnosti a redundance
- umožňuje nezkreslené sdělování myšlenek komukoli
- ? vztah k reálnému písmu

Otázky

- 1) Vztah mezi mluvenou a psanou formou jazyka (stáří, odvozenost)
- 2) Rozdíly ve vlastnostech psané a mluvené formy jazyka
- 3) Druhy písem a vztahy mezi nimi
- 4) Vztah mezi filozofickým jazykem a reálným písmem, příp. druh písma vhodný pro zápis univerzálního jazyka

Komenský 1

- písmo – viditelná řeč, vypsaná viditelnými znaky
- vzniklo krátce po potopě (zkracování lidského věku a přibývání nálehavých prací) – tj. výrazně později, než mluvená řeč
- způsob, jak zachytit prchavou řeč vtištěním do trvalejších hmot

Komenský 2

- písmo umožňuje
 - sdělování nepřítomným
 - tiché označování
 - lepší zapamatování a pochopení složitých věcí
 - zachování vzpomínek potomkům
 - je oporou paměti vůbec
- tj. je to protilék na proměnlivost a poruchy jazyka (pouta a žaláře, které jazyk svírají, a tak drží a uchovávají) – př. úpadek mluvené latiny a řečtiny, v knihách zůstávají čisté

Komenský 3a

- 3 druhy psaných znaků podle významové platnosti:
 - a) věcné: znamenají věci samy (obraz, socha, egyptské hieroglyfy) - spjatý s počátky moudrosti, už dávno se od nich upustilo (představují věci nedokonale)
 - b) myšlenkové: znamenají pojmy (čínské písmo) - důmyslný vynález, ale ve srovnání s hláskovým písmem podřadný
 - c) slovní: znamenají zvuky a slova (hláskové písmo) - nejlepší

Komenský 3b

- Výhody slovního písma:
 - snadnost: je jich málo
 - rychlost: mají jednoduchou grafickou podobu
 - dokonalost:
 - může je číst i ten, kdo dané řeči nerozumí
 - můžeme jimi zaznamenávat i nově vzniklé pojmy
 - mají vyšší informační hodnotu (uvádějí na paměť nejen pojmy a věci, ale navíc i slova)

Komenský 4

- nevytvořil ucelený návrh univerzálního jazyka, jen poznámky k němu
 - písmo by mělo umožňovat rychlé psaní
 - mělo by odrážet vlastnosti věcí, ale jednodušší než čínské
 - na jiném místě: zápis univerzálního jazyka má být tvořen znaky hlásek
- zdá se ale, že počítá se dvěma izomorfními znakovými systémy, které, aby byly opravdu dokonalé, musejí být oba reálné (tj. oba odrážet strukturu reality)

Dalgarno 1

- od počátku existovaly reálné znaky (nepřepsané – kývnutí hlavou, mrknutí oka, pohyb prstu, dodnes čínské a egyptské písmo)
- zdůvodnění: pro člověka je stejně přirozené komunikovat pomocí obrazů jako pomocí zvuků
- důkazem je dnešní čínské a egyptské písmo (tj. písmo nejstarších národů)

Dalgarno 2

- komunikace může být vedena jak pomocí slyšitelných znakům, tak pomocí viditelných – slyšitelné efektivnější

Dalgarno 3

- užití konkrétního písma je arbitrární
- hláskové písmo umožnil obrovský objev – analýza slov na hlásky

Dalgarno 4

- pokud neplatí rovnice *1 dále nedělitelný znak = 1 věc* (reálně nepoužitelné), pak písmena (jednoduché grafické znaky pro určité složky věcí, ne celé věci) nemusí být sekundární znaky hlásek
- mohou (a v zásadě musí) to být dva izomorfní znakové systémy postavené na týchž principech
- mezi jednoduchými grafickými znaky a jednoduchými slyšitelnými znaky nemusí být vztah podobnosti – univerzální jazyk lze zapisovat běžným hláskovým písmem (považoval za revoluční myšlenku)

Wilkins 1a

- písmo – obraz artikulovaného zvuku (lidé by měli psát stejně, jako vyslovují, nebo vyslovovat stejně, jako píší – u současných jazyků beznadějně pokaženo)
- první písmo vynalezl Adam (až nějaký čas po svém stvoření) – staré hebrejské písmo (není totožné se současným)
- ostatní písma jsou od něj odvozená (důkaz – podobné uspořádání abecedy, příp. tvary písmen): jsou mladší, je jich méně než jazyků, jsou méně úplná a obsahují více výjimek (vznikla postupně napodobením hebrejského písma)

Wilkins 1b

- časově mluvený jazyk předchází psanému
- podle přirozeného pořádku (*order of nature*) jsou na stejné úrovni: zvuky mohou být přiřazeny k obrazu stejně jako obraz může být přiřazen ke zvuku
- považuje to za samozřejmost, neobhazuje to

Wilkins 2

- všechny vernakulární jazyky (jimiž byly původně i jazyky mrtvé), podléhají změnám a po určitém časovém intervalu se mění k nepoznání
- písmo je stejně proměnlivé jako mluvený jazyk
- písmo je lékem na proměnlivost jazyků, ale jen tehdy, když jazyk přestane být mateřským jazykem a je uchováván jen v knihách (zůstává týž beze změny, dokud jsou ty knihy studovány)

Wilkins 3a

- kromě obyčejného, nominálního písma v minulosti existovaly jiné znaky, vynalezené kvůli:
 - a) utajení (egyptské hieroglyfy, mexické obrázkové písmo) – nedokonalý vynález spojený s prvními, necivilizovanými dobami, daný neexistencí písmen
 - b) rychlost (těsnopis) – vyžaduje dobrou paměť a mnoho práce, a přesto nedokáže vyjádřit všechny věci a pojmy, větněčlenské vztahy atd.

Wilkins 4

- je možné a potřebné vytvořit univerzální reálné písmo – může mít různou grafickou podobu
- ve vztahu k univerzálnímu jazyku 2 možnosti:
 - písmo lze používat samostatně, v mluvené formě zůstat u stávajících jazyků (tj. budou pak sekundární? budou to dva znakové systémy různého stupně dokonalosti, vzájemně konvenčně propojené?)
 - podle stejných principů lze vytvořit mluvený univerzální jazyk, ke kterému ale vždy musí existovat i univerzální písmo (tj. dvě formy téhož znakového systému) – tj. je potřebný vztah podobnosti mezi jednoduchými mluvenými a psanými znaky

Závěr

- Jmenovaní autoři filozofických jazyků:
 - neshodnou se úplně na stáří písma, hodnocení jednotlivých typů a dalších detailech
 - ale patrně všichni dokončili proměnu pohledu na vztah psané a mluvené formy jazyka, zahájenou Baconem: nejen že psaná forma nemusí být sekundárním znakem, ale není ani vhodné, aby to bylo obráceně – je potřeba vytvořit dvě formy téhož (primárního) znakového systému)
 - neshodnou se v hodnocení potřebnosti vztahu podobnosti mezi jednoduchými slyšitelnými a viditelnými znaky – nejvyšší míru arbitrárnosti připouští Dalgarno